

Sunay Akın'ın gözünden Atatürk

Atatürk'ü çoğunlukla siyasi, askeri ve entelektüel vasıflarıyla anıyoruz. Bütün bu üstün vasıflarının yanı sıra Büyük Gazi'yi tarihin gördüğü diğer liderlerden farklı kılan insani meziyetleriyle de hatırlatmak gerekiyor.

Fotoğraf: Ozan Oğuz Kurt

Haber: Ozan Oğuz Kurt

Atatürk gibi büyük önderler tarih sahnesine nadiren çıkarlar. Tarihe iz bırakmış bu büyük insanlar çoğunlukla kazandıkları savaşlar, siyasi hayatları ve liderlik özellikleriyle anılırlar. Atatürk'ün de bu özelliklerini hepimiz biliyoruz çünkü hep onu dinleyerek, onu okuyarak büyüdük. Fakat onu sıradan bir insan olarak ne kadar tanıyoruz. Onu neyin güldürdüğünü, hayal kırıklıklarını, hüznelerini, liderliği dışında nasıl biri olduğunu kaçımız biliyoruz? Büyük Gazi'nin insani özelliklerini onun, bu yönünü yıllarca araştırmış şair, yazar ve koleksiyoner Sunay Akın'a sorduk. Bu büyük devrimcinin çocukluk anılarından damak zevkine, hayvan sevgisinden mizah anlayışına kadar çok fazla konuşulmayan yönlerini usta yazardan dinledik.

Mustafa Kemal'in çocukluğuyla başlayalım, nasıl bir dünyası vardı?

Mustafa Kemal'in çocukluğu aslında en az bilinen dönemdir. Bu konuda yaygın olan bilgi şudur; babası Ali Rıza Bey ölünce,

annesi ile beraber gittiği dayısının çiftliğinde karga kovalardı. Hep böyle biliyorduk onun çocukluğunu. Mustafa Kemal'in çocukluğuna baktığımızda babasının erken ölümünün onda çok büyük bir hüznü yarattığını görüyoruz. Ali Rıza Bey son derece aydın bir insandır. Bizim bir insanın otobiyografisine baktığımızda en çok ihmal ettiğimiz dönem çocukluğudur. Pek çok aydınımızın çocukluğunu fazla araştırmadık, yazmadık. Bu insanlarla birlikte pek çok öykü de kayboldu. Oysa bir insanı gelecekte var eden çocukluk denen dönemdir.

Ben Atatürk'ün çocukluğuyla ilgili yıllardır çalışma yapıyorum. Şunu buldum: Atatürk dayısının çiftliğinde Roman çocuklarla arkadaşlık yapar, oynamış ve Aziz adlı bir arkadaşı varmış. Roman çocuklar genellikle itilen ve uzakta tutulması gereken çocuklar olarak algılandığı için bu bana çok ilginç gelmişti. Yani Mustafa Kemal'in insan sevgisi, insancılığı daha çocukken kendini var ediyor. Kız kardeşi Makbule Hanım'ın hatıralarından bir

Atatürk'ün New York Times'a kapak olduğu sayılardan biri

Zübeyde Hanım ve Ali Rıza Bey

oyun oynadığını öğrenmiştim. Kırılmış ağaçların parçalarını bir araya getirerek evler yapmış. Bunlar arkadaşları ile beraber içine girebileceği oyuncak evlermiş. Kız kardeşini başköşeye oturtur, ona meyveler getirirmiş. Hatta bir oyun esnasında içinde yaktıkları ateşten dolayı oyun evi yanmış ve kız kardeşini ateşler içinden çıkarmış.

Bir insanın hayatını yüceltmek için, onun çocukluğunda oyun oynamadığını söylemek yaygın ve yanlış bir davranıştır. Fakat ne yazık ki Atatürk ile ilgili böyle bilgilere de rastlamıştım. Örneğin, birdirbir oynanırken eğilmemiş ve "Ben eğilmem, üstümden atlamadan geçin." demiş. İlk araştırmalarımın sonuna bunların pek doğru olmadığını ve onun oyun oynamayı çok sevdiğini fark ettim. Arkadaşları ile uyum içinde olan bir çocuk olduğunu gördüm. Karşımızda yaşama sevinci ve insan sevgisi olan, hayal gücü gelişmiş bir çocuğun mutlu ve huzurlu diyebileceğimiz dünyası var.

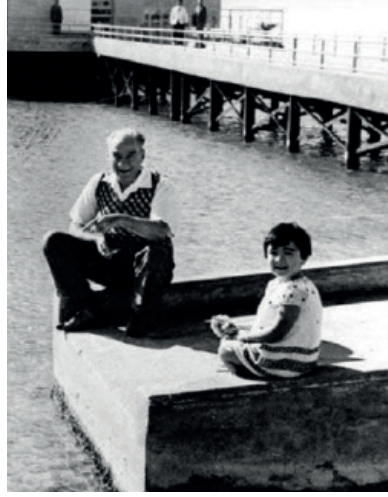
Mustafa Kemal'in oyuncakları var mıydı? Hiç oyuncaklarından söz etmiş miydi?

Atatürk'ün oyuncaklarını çok aradım. Onun oyuncak ile çekilmiş sadece bir fotoğrafını bulabildim. Ülkü Hanım ile beraber çektiği fotoğrafta manevi kızının elinde bir oyuncak bebek görünüyor. Oyuncak diyemesek de bir oyun aracı olan Ege Vapuru'nun salıncağında sallanırken çekilen fotoğrafı var. Bunun dışında telli saz gibi oyuncaklar yaptığını biliyoruz. Fakat Atatürk oyuncaklarından ve çocukluğundan pek bahsetmemiş çünkü soran olmamış. Sorulsa anlatırdı tabii ki. Belki de sohbet esnasında geçti ama kayda geçmedi, çünkü dediğim gibi bizim için çocukluk iyi bir

eğitim alınması gereken bir dönem olarak algılanıyor.

Atatürk'ün hayvan sevgisinden de bahsedebilir misiniz?

Aslında Atatürk atları çok seviyordu. Pek çok arkadaşına hediye olarak at verdiğini biliyoruz. Çok sevdiği Sakarya onun

Atatürk ve manevi kızı Ülkü

Atatürk ve atı Sakarya

Atatürk ve köpeği Foks

ölümsüz atıdır. Köpeği Foks da yine özel bir yere sahip onun hayatında. Atlar ve köpeklerle birlikte, her türlü hayvana sıcakkanlı bir doğaseverdi. Foks büyük bir trajedi olmuştur onun için. Fakat Atatürk ve hayvan sevgisi denilince benim aklıma ilk gelen hayvan hep at olmuştur.

Mustafa Kemal'in deniz sevgisinden sık sık bahsedilir, bu sevgi nereden geliyor?

Çok ilginçtir, Atatürk denince aklımıza deniz gelir. Çocukluğu Selanik kıyılarında geçtiği için o bir deniz çocuğudur. Hayatında gemilerin ve deniz yolculuklarının çok büyük bir önemi var. Tam bir deniz tutkunu bu nedenle genellikle deniz kenarında yaşadığını görüyoruz. Örneğin, Dolmabahçe Sarayı'nı sevmezdi Atatürk. Bu yapının ısınma problemi vardı. Bu yüzden hayatının önemli bir bölümünü Florya Köşkü'nde geçirdi. Bu köşkte kalırken sıklıkla yüzer ve çok sevdiği kürek sporu ile meşgul olurdu.

Atatürk'ün denizciliğe karşı özel bir ilgisi olduğunu görüyoruz, öyle ki denizaltıları çok seviyor ve donanmaya alınan dört denizaltının adını bizzat Batıray, Yaldıray, Saldıray ve Atalay olarak o veriyor. Hükümet tarafından ona alınan Savarona'nın gelişti hastalığı ilerlemiş olmasına rağmen onu çok heyecanlandırıyor.

Deniz taşımacılığına, limanlara ve donanmaya onun döneminde büyük yatırımlar yapılıyor. Yavuz Zırhlısı'nın onarımı ile yakından ilgileniyor. Çünkü şunu biliyor Atatürk, Abdülaziz döneminde donanma tarihinin en üst noktasına gelmişken, II. Abdülhamit döneminde Haliç'te çürümeye terk ediliyor ve donanması olmayan, denizciliğe

önem vermeyen bir toplumun nasıl kolay işgal edilebileceğini Çanakkale Savaşı'nda kendisi yaşayarak tecrübe ediyor. Örneğin, İhtilaf Devletleri'nin donanmaları Akdeniz ve Ege sularımızdan geçip Çanakkale önlerine gelirken hiçbir gemimiz mukavemet gösterememiş ve tek bir kurşun bile sıkılamamıştı, çünkü donanmamız yoktu. Donanmaya ve denizciliğe önem verilirse ülkenin geleceğinin var edilebileceğini düşünüyordu çünkü Türkiye'nin en büyük komşusunun deniz olduğunun farkındaydı. Bu çok önemli çünkü denizciliği anlayabilerseniz, uzayda kendinize yer bulabilirsiniz.

Ata'nın kendi kıyafetlerini tasarladığı söylenir, giyinirken nelere dikkat ederdi?

Öncelikle kıyafet konusunda estetik kaygısı olan bir insan var karşımızda. Onun pelerin giymesi beni çok düşündürmüştür. Çünkü pelerin belli bir kullanma görgüsü olmadan omuzlara alınacak bir kıyafet değil. Fakat onun pelerini çok rahat ve ustalıkla kullandığı bilinir. Estetik ve kumaş konusunda uzmanlaştığını söyleyebiliriz. Fotoğraflara baktığımızda Atatürk'ün üstündeki kıyafetlerin diğer insanlara göre çok daha farklı durduğunu, oturduğunu görüyoruz. Hayatının her safhasında öne çıkan bir özelliğidir bu. Örneğin, Sofya'da katıldığı baloda onun yeniçeri kıyafeti giymesi bile estetik kaygısı olduğunu ve kıyafetleri ne kadar bilinçli kullandığını gösteriyor.

Atatürk'ün seçtiği terziler ve ayakkabıcılar kendi döneminin en iyileri. Provalar esnasında onlar ile bilgi ve görüş alışverişinde bulunduğunu, kıyafet ve ayakkabı konusunda sohbet ettiğini ve bundan mutluluk duyduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bir yerden giyinmektense,

Fotoğraf: Hürriyet Atatürk albümü

Atatürk Sofya'da Ataşemiliter bulunduğu sırada katıldığı bir baloda yeniçeri kıyafeti giymişti.

kıyafetlerinin yapım sürecine katılarak ben onun ruhunu temize çektiğini, zihnini arındırdığını, dinlendiğini düşünüyorum. Tüm o insanlar ile bir araya geldiği, konuştuğu anları düşünürsek karşımıza estetikten alayan bir insan çıkıyor yine.

Atatürk yemek yapar mıydı? Damak tadı nasıldı? Meşhur Atatürk sofralarını anlatır mısınız?

Pek yemek yaptığına dair bilgiye sahip değilim, ama Atatürk'ün torunlarından sevgili arkadaşım Aysim'e, Makbule Hanım'ın anlattığı bir anıyı paylaşayım sizlerle. Bir gece Makbule Hanım

uyuyor ve mutfaktan tıkırtılar geldiğini fark ediyor. Mutfığa gidip bakıyor ki Atatürk sahanada sucuklu yumurta yapıyor. Makbule Hanım demiş ki, "Abi niye bizi kaldırmadın, biz sana yapardık.", Atatürk cevap vermiş, "Şimdi sizi neden rahatsız edeyim ki, bir yumurta kırıyoruz, iki sucuk atıyoruz. Canım çekti, yaptım." Yani yemek yapmak konusunda yumurta kırmanın dışında bir bilgim yok.

Onun sofraları ise çok entelektüel toplantılardı, beyin fırtınasıydı adeta. Evet yemek yeniyordu, fakat yemeğin lezzeti kadar sofrada konuşulan konu-

lar da vardı. Tarih, askeri, dış işleri ve tıp gibi alanlarda konuşulur, en aydın insanlar katılırdı bu sofralara. Yani insanın sadece damak tadı değil, beyin lezzeti de çıkardı ortaya. Aydın insanların tarihte pek çok sofraya öyküleri vardır. Bunlardan biri de Avrupa'yı Avrupa yapan insanlardan biri olan II. Frederick'in sofrasıdır. O da sofralara çok önem verirdi ve Atatürk'ün onun hayatıyla çok yakından ilgilendiğini biliyoruz. Onu bize anlatan pek çok anısının aslında kaynağı bu sofralara uzanıyor. Devlet meselelerinin sadece aktüalite olduğunun farkındalardı ve Atatürk'ün masasında felsefe konuşulurdu. Bu nedenle de bu meselelere daha kolay yanıt bulunurdu.

Atatürk Batı danslarını nerede öğrendi? Sizce çökertmeyi mi daha çok severdi, vals mi? Öncelikle her ikisini de çok severdi. Atatürk'ün entelektüel boyutu folklordan klasik müziğe kadar çok zengindi. İki kültürü birbirinden ayrı görmezdi. Alaturka müzikleri de, klasik müzikleri de severdi. Estetik olan her şeyden beslenmeyi çok iyi bilen bir insandı, bu bazen bir türkü, bazen de bir vals olurdu.

Sanatın evrensel olduğunu düşünürdü. Örneğin, bir gün İzmir'de sinemaya film seyretmeye gidiyor ama salonun ortasında bir perde var ve kadınlar erkekler ayrı oturuyor. Atatürk perdeyi kaldırıyor, "Herkes bir arada seyretsin. Niçin anneleri, babaları, çocukları bölüyorsunuz?" diyor. Bu ilk kez ailelerin bir arada film seyrettiği gündür. Charlie Chaplin'in filmini o gün çok beğenen Atatürk bir daha oynattırıyor. Yani müzikten sinemaya, edebiyattan tiyatroya kadar hayatının her alanında güzel olana hakim bir insan.

Ata'nın müziğe bakışını anlatır mısınız? Doğduğu topraklara duyduğu özlem size göre sevdiği müziğin şekillenmesine etki etti mi?

Atatürk ve müzik denince akla hemen hüzün geliyor. Dinlediği, sevdiği şarkılara baktığımızda ben hep hüzün ağırlıklı olduğunu görüyorum. Hilmi Yavuz'un dediği gibi, "Hüzün ki en çok yakışandır bize." Hayatı sürgünlerde, cephelerde acılarla geçmiş, hayatı boyunca sevdiği insanları kaybetmiş ve doğduğu yerden ayrılmak gibi ciddi acılar yaşamış bir insan. Bu yüzden "Savaş bir cinayettir." diyor ya zaten. O da ruhunu öyle ütülüyordu. Bu nedenle sevdiği şarkılara baktığımızda şaşırılmamız gerekiyor.

Mustafa Kemal espri yapmayı sever miydi? Mizah anlayışının önündeki perdeyi bize aralar mısınız?

Kesinlikle çok severdi. Yani onun özellikle sözünü ettiğimiz sofralarda, seyahatlerde ne kadar esprili bir insan olduğunu görüyoruz. Örneğin, İstanbul'da limana bağlı bir gemide yemek veriliyor ve iş dünyasının önemli insanları davet ediliyor. Önde gelen iş adamlarından biri kadehini kaldırıyor ve Atatürk'e şerefimize diyerek fondip yapıyor. Bu sofraya adetlerine göre aslında bir düellodur ve Atatürk de bu hareket üzerine bir dikişte rakıyı yuvarlıyor. Birkaç dakika sonra o iş adamı kaldırıyor rakıyı, yine şerefimize beyefendi diyerek fondip yapıyor ve Ata-

Atatürk vals yaparken

türk de devam ediyor bardağını fondip yapmaya. İki rakı, üç rakı, dört rakı derken iş adamı şöyle anlatıyor o gecenin devamını, "Uyandığında bir de baktım ki geminin kamarasındayım ve pencereden geminin İzmir'e yol aldığını gördüm.". Yani o kadar çok içmiş ki sızmış gemide ve kamaraya getirip, bırakmışlar onu orada. Eğlenceden sonra gemi İzmir'e yola çıkmış. Birkaç hafta sonra yine bu iş adamı Ata ile karşılaştığında, Atatürk ona bakıyor ve "Beyefendi nasılsınız? Biz de bu içkiyi içeriz ama sizin gibi İzmir'de uyanmayız." diyor. Bu esprili biri olduğunun en güzel örneklerinden biridir.

Şam'a görev adı altında sürgüne gönderildiği dönem, şehrin sokaklarında gezerken bir yerden bir müzik duyuyor, bir İtalyan şarkısı. Gidip bakıyor ve görüyor ki orada bir kahveyi demir yolunda çalışan İtalyan işçiler kapatmış, şarkılar söylüyorlar. İçeri girmek istiyor fakat giremiyor çünkü üstünde üniforması, subay kıyafeti var. Birkaç gün sonra aynı yerde yine İtalyanlar toplanıyor, şarkılar söylüyorlar iş kıyafetleriyle ve aralarında yine işçi kıyafetleri ile birisi onlara eşlik ediyor, o da Mustafa Kemal. Gidiyor bir işçi kıyafeti bulup, giyiyor ve akşamları onlarla beraber şarkılar söylüyor. Cumhurbaşkanı olduktan sonra İstanbul'da saraydan ya da köşkten kaçmaları da bilindiği üzere çok meşhurdur. Her defasında tüm şehir teşkilatını telaş içinde bırakır, her yerde onu ararlarken, o eğlenen insanlar bulup aralarına karışır.

Edebiyat, tarih ve felsefe gibi disiplinler Gazi'nin ilgi alanına girer miydi? Bunlar hayatında nasıl bir yere sahipti?

Bakın şimdi Anıtkabir'de Atatürk'ün 3994 tane kitabı var ve bu kitaplar onun haya-

tı boyunca sahip olduğu kitaplar değil. Nasıl ki Apollo 11 Dünya'dan ayrıldığı 16 Temmuz günü kocaman bir roketse ve 20 Temmuz günü Ay'a sadece bir kapsül ulaşmışsa, bir insan da kütüphanesini aynı süreçten geçerek ata ata oluşturur. Yani Anıtkabir'de gördüğümüz kitaplar Atatürk'ün vazgeçemediği kitaplardır. O kütüphanede üç kitabın yan yana gelmesi için arada belki de otuz tane kitap vardır. İşte o yüzden baktığımız zaman bu kitaplara teknikten tarihe, felsefeden dil bilgisine nice kitaplar olduğunu görüyoruz.

Mustafa Kemal için dostluk ne kadar önemliydi? Özellikle Salih Bozok ile Mustafa Kemal Atatürk'ün arasındaki bağı anlatır mısınız?

Atatürk çok güçlü bir kişiliktir ve böyle güçlü kişiliklerin etrafındakilerin onları kıskanmadıklarını söylemek yanlış olur. En yakın arkadaşlarından ne yazık ki zaman zaman haksızlığa uğradığını biliyoruz. Ama şunu da biliyoruz, onların hiçbirinin şanına, şöhretine, makamına zarar vermemiş. Örneğin Kazım Karabekir'in adının geçtiği bir suikast iddiası duyuyor ama ona bunun ile ilgili hiçbir şey yapmıyor, aksine koruyor. Kurtuluş Savaşı yıllarında Yücelilikler Davası'ndan bildiğimiz kendi aleyhine yazılar yazan Refik Halit Karay'ı bile affediyor ve kalemini geri veriyor. Kırıcı, yıkıcı olmadığını ve insanları bir zaman sonra yeniden kazandığını görüyoruz.

İsmet İnönü ile hayatının son dönemlerinde dargın olduğunu hepimiz biliyoruz. Hastalığının başladığı dönemde Ankara'daki bir törene Atatürk gidemediği için İnönü katılıyor ve halk onu ayakta alkışlıyor. Birileri bunu Atatürk'e kabahatmiş gibi anlat-

Atatürk Flarya Plajı'nda halkla birlikte denize girerken.

tığında, "Beyler ne sandınız, o halkın İsmet Paşa'sı, elbette onu bağrına basacak." diyor. Yani kırgınlıklar konusunda Atatürk'ün sürdürücü olmadığını görüyoruz. Ayrıca o yıllarda bu insanların ne kadar aydın olduklarını, dargınlıkların arkasından bile

birbirlerine kötü konuşmadıklarına bakarak anlayabiliriz.

Salih Bozok ile Kemal Atatürk'ün arkadaşlık bağı tarihte dostluk denince akla ilk gelen bağ olmalıdır. Bu çok özel bir bağdır, Zülfü Livaneli Veda filminde bunu çok güzel anlatmış ve işlemiştir. O dostluğun hakkını ne kadar anlatsak veremeyiz.

Yunan işgal güçleri komutanı Nikolaos Trikupis ölene kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin her bayramında tören üniformasını giyip Atina'daki büyükelçilik kapısını çalar ve Atatürk'ün resmini selamlardı. Bunun nedeni Trikupis'in esir düştüğünde geleneklere göre mevkidaşı olan Atatürk'e kılıcını sunduğu zaman Gazi'nin kılıcı almayarak, "Beyefendi burada misafirimizsiniz, esir değil. Lütfen kılıcınızı takınız." desidir. Bu lideri tanımak için düşmanlarına da bakmak gerekir.

Son olarak Mustafa Kemal'in hayallerini, bilhassa az bilenleri bizimle paylaşır mısınız?

Onun en büyük hayallerinden biri müzelerle dolu bir toplumdur. Bir toplumu var etmenin yolunun müzelerden geçtiğini biliyordu çünkü müzeler toplumların hafızasıdır. Müzeleri kurmadan, yani bilgi mabetleri yapmadan demokrasiyi, vatandaş kavramını oturtamazsınız. Bu yüzden daha Kurtuluş Savaşı günlerinde Ankara'da Etnografya Müzesi'nin inşa edilmesi emrini vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmadan önce hayalindeki ülkenin müzesini kurmayı düşünerek bir bilgi toplumu olmayı hayal ediyordu. Örneğin 27 tane Fransız kültür bilimcinin Paris'te Hitit dergisi çıkartmalarını sağlamış. Bu,

Atatürk okul ziyaretinde

kafasında yer alan gelecekteki toplumdur.

Onun ileri görüşlü bir insan olduğunu herkes biliyor. Farklı kültürlerin bir arada yaşayabilmesi için hafızalara, belleğe ihtiyaç duyulacağını farkındaydı, bu yüzden müzeciliği öne çıkarmaya çalıştı. Onun en büyük hayali işte bu farklı kültürlerin bir arada yaşayabilmesiydi. Anadolu'da saz yere konulmaz, ipliyle duvara asılmış ve Atatürk bunu ortaya çıkartıyor ki bu bir Hitit geleneği aslında, onlarda da saz yere konmaz duvara asılmış. Yani kültür politikasını ve kimliğini bilgi üzerine oluşturmaya çalışıyordu, hayali buydu. O aidiyet duygusunu kendisinden önceki medeniyetlere saygıya bağlıyordu. Tıpkı Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetğinde, "Truva'nın intikamını aldım." demesi gibidir. Bu nedenle, onun hayali Anadolu'daki medeniyetlerin kültürüne sahip çıkan, o eski medeniyetlerin kimliklerini de üstlenmiş büyük bir ülke, bir cumhuriyetti. Bu

1981 yılı UNESCO tarafından Atatürk yılı olarak kutlanmadan önce tartışma konusu olmuştur. Bu uygulama o yıl genel kurulda önerildiğinde bir delege çıkar ve "Her yılı bir lidere mi ithaf edeceğiz? Bu anlamsız olur." der. Başka bir delege karşı çıkan BM elçisinden bir gün düşünmesini ve Atatürk'ü araştırmasını ister. Ertesi gün tekrar toplanan kurulda bu öneriye karşı çıkan delege ilk sözü alır ve "Diğer liderler Atatürk kadar insanlığı aydınlatmamıştır, bu yüzden bu öneri doğrudur ve geçmelidir." der. 1978 yılında oy birliği ile kabul edilen öneriyi genel kurulda sunan ülke ise Yunanistan'dır.

yüzden bankalara, Sümer Bank, Eti Bank adı konuldu ve semtlere Akatlar, Etiler dendi.

Bir diğer hayali ise şehirden uzaklaşabilmektir. Zaten mümkün olduğunca Florya ve Yalova'ya giderdi. İstese kendine Ankara'da bir saray da yaptırabilirdi ama gitti orada bir çiftlik evinde oturdu. Altan Erbulak'ın anılarından öğrendiğimiz kadarıyla, bu evden sabahları Meclis'e giderken yürüyordu çünkü derdini anlatmak isteyen insanlar yolun kenarında onu bekliyordu ve onlarla konuşa konuşa adımlarını atıyordu. İşte sana Mustafa Kemal Atatürk.

Atatürk demek aydınlanma demektir. Atatürk demek, gelecek demektir. Ben o döneme gitmek istemiyorum, o dönemi gelecekte görmek istiyorum. Gerçekten insanın insan olduğu, hiç kimsenin köleleşmediği, kullanmadığı, biat etmediği, özgür ve bilimsel düşüncenin var olduğu bir gelecekte Atatürk bizi bekliyor olacak ve onu da biz var edeceğiz... ■